TRADICIÓN, MEMORIA Y PROGRESO

RETOS ACTUALES DE LA UNIVERSIDAD DESDE LA HISTORIA

VOLUMEN II

DYKINSON

Edición financiada por el Programa Prometeo 2022 (CIPROM/2021/028)

Imagen de cubierta: Claustro Mayor del edificio histórico de la Universitat de València-La Nau.

Historia de las Universidades, 83
ISSN: 1886-0710

© 2025 Autores

Editorial Dykinson
c/ Meléndez Valdés, 61 – 28015 Madrid
Tlf. (+34) 91 544 28 46
E-mail: info@dykinson.com
http://www.dykinson.com

Preimpresión: TallerOnce

ISBN obra completa: 979-13-7006-650-5
ISBN Tomo II: 979-13-7006-652-9
D.L.: M-22008-2025

Versión electrónica disponible en e-Archivo
https://hdl.handle.net/10016/48123

Licencia Creative Commons Atribución-NoComercial-SinDerivadas 3.0 España

EL CENTRE DE CULTURA VALENCIANA
Els seus vincles amb la Universitat de València (1915-1931)

Joan Ramon i Alcaide
Universitat de València
ORCID: 0009-0008-2305-1894

SUMARI: 1. Introducció: la Renaixença valenciana; 2. Els orígens del Centre de Cultura Valenciana; 2.1. El sorgiment de la idea; 2.2. Les primeres reaccions; 2.3. El desenvolupament del projecte; 3. Les relacions amb la Universitat de València; 3.1. Les relacions personals; 3.2. Formes de col·laboració institucional; 3.3. La càtedra de Llengua i Literatura valenciana; 3.4. El programa de Doctorat i les càtedres regionals; 4. Conclusions; Fonts i bibliografia.

1. Introducció: la Renaixença valenciana

A mitjans del XIX, i baix el paraigua del romanticisme europeu, la perifèria espanyola assistí al naixement de diversos moviments culturals que, contra segles de política centralitzadora i d'assimilació cultural castellana, reivindicaren el valor de les llengües autòctones com a vehicle d'expressió social, cultural i intel·lectual. Mentre a Galícia prengué força l'anomenat *Rexurdimento*, a la catalanofonia s'estengué la Renaixença, el punt de partida de la qual s'ha situat, tradicionalment i simbòlica, a la publicació del poema *Oda a la Pàtria* (1833) de Bonaventura Carles Aribau, un cant d'amor a Catalunya.

Determinar si la Renaixença valenciana fou una derivada de la catalana o, al contrari, un moviment cultural autònom, amb arrels i precedents propis des de finals del XVIII, ha estat una qüestió controvertida[1]. En tot cas, poden assenyalar-se algunes diferències de la nostra respecte d'aquella, com la menor presència burgesa, l'acceptació pragmàtica del bilingüisme, la seua incapacitat a l'hora d'arribar a sectors més amplis de la societat, un caràcter més provincialista, l'existència de dos corrents ideològics diferenciats (un conservador, liderat per Teodor Llorente Olivares; i un progressista, amb Constantí Llombart al capdavant) i la seua menor politització. Este últim fet no només situà els renaixentistes valencians en l'àmbit de la reivindicació estrictament cultural, sovint arcaica i folkloritzant, sinó que impedí el desenvolupament d'una identitat i un projecte nacional capaç de qüestionar l'*statu quo* polític,

1 Vegeu, al respecte, Simbor Roig, *La Renaixença al País Valencià*.

territorial i cultural de l'Estat. Per escapar de la sospita secessionista, molts d'ells feren bandera del provincialisme i regionalisme espanyolistes, no rebutjaren la llengua castellana i acabaren integrant-se als partits dinàstics. El seu conreu de la cultura no s'orientà, per tant, a fer ressorgir una pàtria i llengua valencianes pretesament subjugades com a Catalunya, sinó tot el contrari: a engrandir i glorificar la nació espanyola, la *pàtria gran* on emmarcaven la *pàtria xicoteta* dels valencians[2]. Des d'esta perspectiva, la Renaixença valenciana fou generalment conservadora, catòlica i castellanitzada, com criticà Blasco Ibáñez en separar-se[3].

No obstant això, malgrat les seues deficiències, la Renaixença nostrada —"esquifida i trista", com la definí Fuster[4]— contribuí al reconeixement de la llengua i cultura valencianes. Bona mostra és la constitució, en 1878, de Lo Rat Penat a iniciativa de Constantí Llombart, qui aspirà a fer d'ella la casa comuna dels sectors progressista i conservador, si bé acabaria sent monopolitzada per l'últim. També la institucionalització definitiva dels Jocs Florals de València a partir de 1879. En este sentit, el mateix Fuster atribuirà als renaixentistes valencians un "triomf indiscutible": aconseguiren trencar "el monolingüisme cultural del País Valencià", reintroduint el "català en els migrats costums literaris dels valencians"[5].

És en este context, advers i procliu a parts iguals, on hem de situar els orígens del Centre de Cultura Valenciana (endavant, CCV). Més concretament, en els cercles d'erudits i literats valencians que sorgiren al caliu de Lo Rat Penat, al voltant dels grans patriarques renaixentistes. Aquells que, amb l'arribada del nou segle, aspiraren a dotar a València d'una institució cultural, artística i científica anàloga a l'Institut d'Estudis Catalans (endavant, IEC), creat en 1907 per la Diputació de Barcelona, governada per Prat de la Riba i la Lliga Regionalista.

A este treball analitzem com es gestà i materialitzà la idea del CCV. Però, sobretot, quins vincles personals, institucionals i acadèmics es donaren entre la nova institució cultural i la Universitat de València (endavant, UV). En caràcter general ens centrarem, més concretament, en el període que abasta des

2 Esta qüestió és àmpliament estudiada per Roca Ricart, *El valencianisme de la Renaixen*ça. Vegeu també Blasco, *Llengua i pàtria* i Archilés, *La Renaixença al País Valenci*à.

3 La relació entre l'autor de *La barraca*, pròxim a Constantí Llombart, i el blasquisme, d'una banda, i el moviment valencianista, de l'altra, tampoc no ha estat exempta de controvèrsia, com analitza Baydal Sala, *Blasco Ibáñez i la identitat*.

4 Fuster, *Nosaltres, els valencians*, p. 148.

5 Fuster, *Nosaltres, els valencians*, p. 148.

dels orígens del CCV en 1913 fins a l'establiment de la II República en 1931. Per a fer-ho, hem analitzat la bibliografia produïda, així com tot un seguit de fonts primàries conservades a diferents institucions: des de l'Arxiu de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana (endavant, ARACV), refundació contemporània del CCV, fins a l'Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València (endavant, ADV), passant per hemeroteques que conserven les edicions contemporànies dels principals diaris i periòdics valencians.

2. Els orígens del Centre de Cultura Valenciana

A l'hora de parlar dels orígens del CCV, hem de referir-nos, necessàriament, a dos advocats valencians que compaginaren l'activitat política amb els interessos culturals i literaris: el promotor del projecte, Joan Pérez Lucia (1870-1927), i el seu gran impulsor, Josep Martínez Aloy (1855-1924). D'ideologia monàrquica i profundament religiosa, Pérez Lucia militià a la Liga Católica, sent elegit regidor de l'Ajuntament de València a les eleccions municipals de 1905[6] i diputat de la Diputació a les provincials de 9 de març de 1913[7]. També estigué vinculat al món del periodisme, fundant i dirigint el diari *La Voz de Valencia*, així com al del valencianisme cultural, sent soci de Lo Rat Penat, entitat de la qual seria diverses vegades directiu i president entre 1915 i 1918[8].

Per la seua part, Martínez Aloy fou membre del Partit Conservador. Per esta formació fou elegit diputat provincial a diverses eleccions, entre les quals hem de destacar les ja mencionades de març de 1913, assumint-ne la presidència de la Diputació entre 1914 i 1915, en substitució de Juan Izquierdo Alcaide. També va ser alcalde de la capital durant dos breus períodes en 1907 i 1917. Intel·lectual de reconegut prestigi als cercles valencianistes de la ciutat, i pròxim a la figura i persona de Teodor Llorente Olivares, Martínez Aloy participà en la vida cultural valenciana a través d'entitats com l'Ateneu Científic o Lo Rat Penat[9], publicà diversos treballs històrics i, en 1892, fou nomenat cronista provincial per la Diputació de València[10].

6 *La correspondencia de Valencia*, núm. 9.644, 13 de novembre de 1905, p. 3; *Las Provincias*, núm. 14.320, 12 de novembre de 1905, p. 2.

7 *Diario de Valencia*, núm. 719, 10 de març de 1913, p. 1.

8 Molada Gómez, *L'estil llorentí*, pp. 170-172.

9 Aparicio Pérez, *Real Academia de Cultura*, pp. 53-54; Molada Gómez, *L'estil llorentí*, p. 127.

10 *La correspondencia de España*, núm. 12.519, 16 de juliol de 1892, p. 3.

Ambdós foren assidus a les tertúlies informals que, des de finals del XIX, i a l'empara dels grans patriarques renaixentistes, reuniren els erudits, intel·lectuals i literats de la ciutat per tractar qüestions culturals i literàries. A estes reunions, les convocatòries i resultats de les quals es donaven a conéixer en la premsa, es presentaven treballs artístics, científics i literaris, s'exposaven troballes històriques, es rebien personalitats i es promovien iniciatives culturals públiques[11]. Segons explica Carmen Martínez-Aloy, filla del segon i primera dona en ser nomenada directora numerària del CCV en 1957, a començaments dels anys 10, els tertulians ja tractaven la necessitat de disposar "*de una entidad que los agrupe, que les facilite el trabajo, les permita una labor de equipo*". Amb l'exemple de l'IEC a Barcelona, "*se añora algo aquí, está en el ambiente este deseo quizá no expresado definidamente*"[12].

2.1. El sorgiment de la idea

El 5 de maig de 1913, a la sessió constitutiva de la nova corporació provincial, Pérez Lucia feia eixe pas endavant. El nou diputat prengué la paraula i exposà el que havia de ser un dels seus grans objectius polítics: "*conseguir que la Diputación de Valencia siga las huellas trazadas por otras de Norte y por la de Barcelona que tiene establecidos los Estudis Catalans, mejora que deben acometer los valencianos*". Així ho evidenciava el fet que "*los catalanes han encargado al cronista de nuestra provincia el estudio de la Geografía provincial valenciana porque nuestra diputación no ha podido hacerlo y han editado las obras de Ausias March porque Valencia no se ha preocupado de publicarlas*"[13].

Poc temps després, Pérez Lucia viatjà a Barcelona per "estudiar el problema de la Mancomunitat"[14]. Més enllà de l'objectiu inicial del seu viatge, la visita a la ciutat comtal li permeté conéixer, de primera mà, els fruits, funcionament i organització de l'IEC, quedant tan meravellat "*del espectáculo*

11 Per exemple, en 1906, a la tertúlia literària de Teodor Llorente es plantejà la possibilitat que l'Ajuntament de València erigira un monument al *Palleter*, per commemorar el centenari de l'aixecament popular valencià contra l'ocupació francesa. A la tertúlia es nomenà, fins i tot, una ponència perquè es reunira en les autoritats municipals. *Las Provincias*, núm. 14.429, 1 de març de 1906, p. 2.

12 Martínez-Aloy Torrella, *Conmemorando el cincuentenario*, p. 136.

13 *ADV*, Actes del Plenari, 5 de maig de 1913, p. 7.

14 *La Veu de Catalunya,* núm. 5100, 25 de juliol de 1913, p. 1.

que ofrecía la brillante institución citada"[15] que, en tornar a València, decidí redactar y elevar a la corporació provincial una proposició "*pidiendo se cree un 'Centro de Cultura Valenciana'*", anàleg al català. El text, escrit en castellà, es presentà a la sessió plenària del 9 de juliol de 1913, decidint el plenari remetre la qüestió a l'estudi de la comissió corresponent[16].

A la proposició[17], Pérez Lucia denunciava la desatenció i l'infrafinançament estatals dels centres de saber perifèrics, especialment de biblioteques com la universitària, les consignacions de les quals eren tan nímies "*para los distintos estudios y Facultades, que no permiten adquirir al año una sola colección de extraordinario interés*". Esta realitat, que impedia un normal desenvolupament de l'obra cultural i científica autòctona, provocava que els valencians,

> como pueblo vencido, sufrimos el vergonzoso yugo de que investigadores extraños vengan a nuestro propio solar regional a descubrir tesoros históricos, filológicos, artísticos y de cultura que nosotros debimos investigar con patriótico empeño y noble emulación.

A l'empara de l'article 74 de la Llei provincial de 1882 i amb antecedents immediats d'organismes com l'IEC, la francesa Escola d'Alts Estudis, la grega Escola d'Atenes i l'espanyol Institut de Reformes Socials, Pérez Lucia exposava que

> a nadie como a la Diputación, cumple el tomar la iniciativa de tan interesante y trascendental asunto, procurando la creación de un Centro de crítica, investigación y difusión científica, que descubriendo nuestro glorioso pasado, nos haga dignos del presente y nos forme para el porvenir.

Assumint els principis i valors de la Renaixença, el diputat considerava que una entitat cultural d'estes característiques podria actuar com a esperó del ressorgiment de la personalitat valenciana, ferida i decadent des de l'abolició dels furs i la divisió provincial. Una tasca central en un moment en què es plantejava reunir el territori regional en una futura mancomunitat provincial. En este sentit, el centre cultural projectat es dedicaria a la investigació superior "*en todos los órdenes de la cultura general, y en especial de la valenciana*", per a la qual cosa hauria de procurar "*la formación de una biblioteca*

15 *Las Provincias*, núm. 17121, 13 d'agost de 1913, p. 1.

16 *ADV*, Actes del Plenari, 9 de juliol de 1913, p. 58.

17 El text de la proposició el recull Roca Traver, *La Real Academia de Cultura*, pp. 12-15.

regional y la publicación de cuantos trabajos científicos y literarios estime conducentes". L'organisme, que gaudiria d'independència i plena capacitat jurídica, s'hauria d'allotjar a l'actual Palau de la Generalitat, fins al moment ocupat per l'audiència borbònica.

2.2. Les primeres reaccions

Les reaccions a la proposició de Pérez Lucia no es feren esperar. L'endemà de la seua presentació, el 10 de juliol, *Las Provincias* publicava un primer article en què, fent-se ressò dels nobles propòsits del diputat, auspiciava les dificultats que el projecte enfrontaria a causa de les lluites polítiques i partidistes que imperaven a la València de començaments del XX:

> *No se nos escapa que en Valencia, desgraciadamente, no estamos aún preparados para obras de la transcendencia de éstas, pero bueno es que se inicien y que a su alrededor se agrupen todas las personas amantes de la reconstitución de la personalidad valenciana, si es que pretendemos salir de esta vida superficial en que nos ahogamos.* [...] *Todo esto es muy doloroso, tanto más, cuanto vemos que no faltan energías para la política pequeña y las luchas empeñadas entre los partidos. Si esas energías se invirtiesen en hacer obra grande de cultura y de patria regional, seguramente que no habíamos de tardar en obtener beneficiosísimos resultados*[18].

En els dies i setmanes següents, la Diputació i Pérez Lucia reberen missatges de felicitació de diverses personalitats, entitats, organitzacions i diaris d'arreu del territori valencià. Bona mostra n'és l'escrit remés per Lo Rat Penat. En ell, la junta directiva de la societat valencianista, de la qual Pérez Lucia formava part, compartia amb la corporació provincial el "viu entusiasme que ha produit entre'ls socis [...] la oportunísima i sabia proposició presentada". La creació d'una entitat que hauria de promoure la investigació científica i el desenvolupament cultural d'una forma institucionalitzada satisfeia una "necessitat urgentíssima en Valencia", i actuaria de revulsiu contra "la apatía i l'endormiscament" imperants. Per eixe motiu, els valencianistes exhortaven la corporació provincial a aprovar la proposició i fer "lo posible pera que, quant antes, s'alce triumfant lo Centre de Cultura i Estudis Valencians, en l'antic Palau de la Generalitat, dins del que tingueren realitat moltes de les més grans pàgines de nostra historia regional"[19].

---

18 *Las Provincias*, núm. 17.087, 10 de juliol de 1913, p. 1.

19 *Catalunya: revista setmanal*, núm. 300, 2 d'agost de 1913, p. 380; *Las Provin-*

A este respecte, la proposició de Pérez Lucia no només fou celebrada per la forma en què podria contribuir al ressorgiment de la identitat i personalitat valencianes, sinó també des de l'òptica del discurs regeneracionista espanyol. Dins d'esta cosmovisió, el CCV seria vist com una potencial ferramenta orientada a resoldre la decadència moral i l'endarreriment cultural i científic del conjunt de l'Estat. Així resumia este plantejament Eduard Martínez Ferrando, escriptor i intel·lectual valencià, a l'edició del 13 d'agost de *Las Provincias*:

> *Júzguese, pues, de su inmensa trascendencia social, todavía mayor si le informan en su desenvolvimiento el alma, que es patria, y la acción, que es amor. Una institución así, con floración hasta el último villorio, podría reportar a la región valenciana (la quisiéramos ver establecida en todas las españolas), una legión de hombres célebres en todos los ramos del saber humano, que la honrasen en España y en el mundo, como en tiempos pretéritos.* [...] *centros de cultura como el Instituto de referencia, acogidos con calor y entusiasmo por los ciudadanos de todas las regiones españolas, sin distinción de edad, profesión y posición social ni de credo religioso, político y social, podrían poner remedio a la actual decadencia de la patria común!*[20]

La proposició rebé, igualment, reconeixement fora de València. Sobretot, a Catalunya. Des d'allí, adreçaren els seus elogis les grans figures del regionalisme català: Francesc Cambó, cofundador i dirigent de la Lliga Regionalista, diputat a Madrid i futur ministre, i l'avantdit Enric Prat de la Riba, president de la Diputació barcelonina i, més endavant, de la Mancomunitat catalana. Ambdós escrigueren directament a Pérez Lucia. El primer, per felicitar-lo per una proposta que considerava "l'acte més positiu de regionalisme valencià que s'ha realitzat fins ara", així com perquè "la implantació de la institució [...] serà de resultats meravellosos per al despertar intel·lectual i patriòtic de les terres valencianes"[21]. El segon, per fer-lo coneixedor que "aquí's veu amb simpatía el despertament de les idees regionalistes en aqueixa hermosa regió"[22]. La institució a la qual Pérez Lucia tractava d'emular, l'IEC, felicità,

cias, núm. 17.090, 13 de juliol de 1913, p. 1; *Las Provincias*, núm. 17.092, 15 de juliol de 1913, p. 1.

20 *Las Provincias*, núm. 17.121, 13 d'agost de 1913, p. 1.

21 *Catalunya: revista setmanal*, núm. 300, 2 d'agost de 1913, p. 380; *La Cruz*, núm. 4205, 24 de juliol de 1913, p. 2; *El Debate*, núm. 623, 19 de juliol de 1913, p. 3; *El Diluvio*, núm. 203, 22 de juliol de 1913, p. 3.

22 *La Veu de Catalunya*, núm. 5122, 15 d'agost de 1913, p. 1; *La Publicidad*, núm. 12.352, 16 d'agost de 1913, p. 2; *La correspondencia de Valencia*, núm. 15.801, 29 de setembre de 1913, p.3; *Las Provincias*, núm. 17.169, 30 de setembre de 1913, p. 2.

a través d'un telegrama, la corporació provincial valenciana pel "patriòtic acord" que s'havia adoptat[23].

En este sentit, mentre que la proposta era percebuda a Catalunya com una mostra d'arrelament a València del moviment de regeneració nacional iniciat pels renaixentistes catalans, a Madrid es publicaven editorials en què la idea de Pérez Lucia era considerada una mostra de "*regionalismo sano y vigorizador*", beneficiós per al conjunt de l'Estat, ja que "*el resurgimiento de las literaturas regionales, el mayor incremento en todas las manifestaciones de la vida de las regiones, han de redundar positiva y fecundamente en pro del bienestar de la Patria*". Des d'esta òptica, estretament vinculada amb el plantejament regeneracionista esmentat, "*fomentar la cultura regional es fomentar la cultura de la nación; y a la Patria grande se ha de empezar a amarla, amando a la Patria chica*"[24].

Així les coses, ja en juliol de 1913, a la capital del Túria alguns editorials s'atrevien a afirmar que "*pocas veces en Valencia ha producido una iniciativa un juicio tan favorable y tan unánime*"[25].

2.3. El desenvolupament del projecte

Entre els mesos d'agost i setembre de 1913, es conformà al si de la Diputació una ponència de diputats "*para que entienda en todo lo relativo a este asunto y eleve a la Corporación el dictamen correspondiente*"[26]. La designació dels seus membres va córrer de compte del llavors president, Juan Izquierdo Alcaide, resultant elegits, entre altres, el mateix Joan Pérez Lucia i Josep Martínez Aloy[27]. Tot i que en desembre d'eixe any la Diputació ja consignà als pressupostos per a 1914 una primera partida de 14.000 pessetes "*para la fundación en esta Capital de un Centro de Estudios valencianos*"[28], l'impuls definitiu del projecte no arribà fins a juny de l'any següent, quan Martínez Aloy va ser elegit president de la corporació. De fet, al seu discurs de presa de

23 *La Veu de Catalunya*, núm. 5.252, 20 de desembre de 1913, p. 2; *La correspondencia de Valencia*, núm. 15.801, 29 de setembre de 1913, p. 3; *Las Provincias*, núm. 17.169, 30 de setembre de 1913, p. 2.

24 *El Debate*, núm. 623, 19 de juliol de 1913, p. 3.

25 *La correspondencia de Valencia*, núm. 15.741, 23 de juliol de 1913, p. 3.

26 *ADV*, Actes del Plenari, 2 d'agost de 1913, p. 62.

27 *La Veu de Catalunya*, núm. 5252, 10 de octubre de 1913, p. 2; *Las Provincias*, núm. 17167, 28 de setembre de 1913, p. 2.

28 *ADV*, Actes del Plenari, 11 de desembre de 1913, pp. 1 y 5.

possessió, el conservador situà, entre els principals projectes del seu mandat, la constitució de "*los proyectados 'Estudis Valencians'*"[29].

La tramitació continuà durant les setmanes i mesos següents. Per exemple, en juliol, es projectà un viatge d'un grup de diputats valencians a la ciutat comtal "*para estudiar el funcionamiento del Centro de Estudios Catalanes*" (és a dir, l'IEC) i, a partir del seu model, desenvolupar "*las reglas aplicables a la institución de Cultura de Estudios Valencianos que la Diputación se propone crear en esta ciudad*"[30]. A principis d'octubre, *La correspondencia de Valencia* i *Las Provincias* asseguraven que Martínez Aloy, "*cuyo amor a los estudios regionalistas está bien cimentado y perfectamente reconocido por todos*", celebrava reunions freqüents perquè el CCV "*se acople perfectamente a las aspiraciones de los iniciadores del pensamiento y a la eficacia de los fines que ha de perseguir*"[31].

A finals d'eixe mes, la ponència nomenada en setembre de l'any anterior es reunia per a discutir les bases de treball redactades, "*como iniciador de la obra*", per Pérez Lucia. Les cròniques destacaren el caràcter laboriós i fecund de la reunió, així com l'elevat compromís dels integrants de la ponència, "*hasta el punto de que podemos afirmar, después de la sesión de hoy, que Valencia cuenta con un Centro de Cultura que puede llegar a ser algún día uno de los primeros de España*"[32]. Més enllà de l'evident hipèrbole, a la trobada s'acordà la redacció definitiva del document, que s'elevà a la corporació i s'aprovà per unanimitat a la sessió de 29 de desembre de 1914[33].

El text delimitava que l'entitat es dedicaria al

> cultivo intenso de la historia regional en todos los aspectos de su vida política, religiosa, militar, científica, literaria, artística, etc; y el fomento de aquellas ramas del saber humano que siendo aplicables a esta provincia carezcan de Corporación o entidad dedicada especialmente a las mismas.

---

29 *ADV*, Actes del Plenari, 5 de juny de 1914, pp. 8-9.

30 *ADV*, Actes del Plenari, 2 de juliol de 1914, p. 23.

31 *La correspondencia de Valencia*, núm. 16.123, 8 d'octubre de 1914, p. 1; *Las Provincias*, núm. 17541, 8 d'octubre de 1914, p. 2.

32 *La correspondencia de Valencia*, núm. 16.138, 23 d'octubre de 1914, p. 3; *Las Provincias*, núm. 17.556, 23 d'octubre de 1914, p. 1.

33 El text íntegre, escrit en castellà, consta a *ADV*, Memòria. 1914, pp. 56-60; *ADV,* Actes del Plenari, 29 de desembre de 1914, pp. 76-77; *Diario de Valencia*, núm. 1.374, 30 de desembre de 1914, p. 1. Traduït el publicà *La Veu de Catalunya*, núm. 5.629, 7 de gener de 1915, p. 1.

Per a aconseguir-ho, el CCV podria recórrer a "*cuantas manfiestaciones de cultura considere convenientes*", entre les quals destacava la publicació de treballs, la realització de cursos i conferències, l'organització d'exposicions i museus i la creació d'arxius i biblioteques.

La seua direcció seria exercida per un Directori, un òrgan col·legiat integrat per dotze membres, els directors, que es repartirien de la següent forma: dos diputats provincials, dos regidors de l'Ajuntament de València, el cronista provincial, el cronista municipal de la capital i "*seis eruditos valencianos que no disfruten sueldo del Estado, provincia o municipio, por razón de cátedra, o por otros cargos que lleven consigo la obligación de fomentar la cultura en sus diversas manifestaciones*", nomenats per la Diputació. Mentre que el càrrec d'estos sis últims tindria caràcter vitalici, els sis primers cessarien en perdre el càrrec que els hi habilitava[34]. Els dotze directors haurien de triar, internament, un director degà, que exerciria la presidència efectiva; el president de la Diputació i l'alcalde de la ciutat ostentarien, respectivament, la presidència i la vicepresidència honorífiques.

També contemplava el text l'existència d'una xarxa de col·laboradors: els "*socios correspondientes*" (o, més endavant, *directores correspondientes*), personalitats que, residint fora de la ciutat de València, cooperaren desinteressadament per a "*extender a toda la provincia los beneficios de este Centro*". Esta figura, com la resta de l'organització i funcionament interns de l'entitat, serien regulades en un reglament intern que hauria de redactar el primer Directori.

Finalment, les bases delimitaven les fonts de finançament de la institució: les subvencions de la Diputació, els auxilis econòmics que poguera obtindre de l'Estat, municipis i altres entitats i "*los productos de la venta de sus publicaciones y derechos*".

El 7 de gener de 1915, el president de la Diputació de València, Martínez Aloy, designà els sis primers directors vitalicis del CCV: José Rodrigo Pertegàs, Faustí Barberà Martí, Francisco Carreres Vallo, Francesc Martínez Martínez, Teodor Llorente Falcó i Joan Pérez Lucia. Tots ells, erudits i literats de reconegut prestigi en els cercles valencianistes i renaixentistes de la capital. El Directori quedava completat pels diputats provincials Buenaventura Gui-

34 Pel que fa a les vacants que es pogueren produir en les sis places vitalícies reservades als erudits valencians, les bases contemplaven que serien "*cubiertas en votación secreta por los individuos que forman el Directorio, más el presidente de la Diputación y el alcalde de Valencia, que tendrán voz y voto en estas sesiones*".

llén Engo i el marqués de Colomina, que renuncià i va ser substituït per Carlos Testor Gómez. També pel cronista de la província, és a dir, el mateix Josep Martínez Aloy; el cronista de la ciutat de València, Luis Cebrián Mezquita; i els regidors valencians Francisco Vives Liern i José Ferraz Penelas[35].

El 20 de gener de 1915, el president de la Diputació convocà al seu despatx tots els integrants del Directori, amb la finalitat de procedir a la constitució definitiva del CCV. Dels dotze directors nomenats, n'acudiren onze, atés que el diputat Guillén Engo excusà la seua assistència per malaltia. Després d'un discurs introductori en què el convocant agraí el treball de Pérez Lucia i la cooperació de la Diputació i l'Ajuntament, es llegiren les bases aprovades pel plenari provincial i es procedí a l'elecció del primer director degà. El resultat de la votació fou de deu vots a favor de Martínez Aloy i un per a José Rodrigo Pertegàs. D'esta manera, Martínez Aloy, membre nat del Directori en tant que cronista provincial, reuniria en la seua persona els càrrecs de president efectiu de la institució i el de president honorífic, en ser president de la Diputació[36]. La primera reunió ordinària del Directori se celebrà el 9 de febrer, donant començament l'activitat del CCV[37].

Però el camí que començà amb la proposició del 9 de juliol de 1913 i culminà en eixa primera reunió no va ser fàcil per als seus protagonistes, com evidencia que entre l'una i l'altra transcorreguera més d'un any i mig, malgrat les efusives mostres d'adhesió que, aparentment, havia suscitat el projecte.

El 29 de juny de 1914, pocs dies després que Martínez Aloy assumira la presidència de la Diputació, *Las Provincias* publicava un article de Jacint Maria Mustieles, poeta valencià resident a Barcelona, en què reflexionava sobre la qüestió després d'haver assistit a la gran inauguració de la biblioteca de l'IEC a la ciutat comtal. El literat reconeixia l'enveja que li produïa veure la forma en la qual els catalans havien tractat el seu ressorgiment cultural, com un programa a llarg termini, posant per davant el país a les pretensions individuals. En canvi, "*nuestro estancamiento no tiene más causa que esta frase: 'es obra muy penosa, muy ingrata y muy larga; no la veríamos nosotros*'". Amb este impediment, es preguntava: "¿cuándo sonará para Valencia una hora gemela? ¿Duerme el proyecto del '*Institut de*

35 *Las Provincias*, núm. 15.923, 8 de gener de 1915, p. 2; *ADV*, Memoria. 1915, pp. 50-51; *La correspondencia de Valencia*, núm. 16.221, 14 de gener de 1915, p. 2.

36 *ARACV*, Actes, Acta de constitució.

37 *ARACV*, Actes, 9 de febrer de 1915.

Estudis Valencians'? ¿Será orientado con fe, con decisión y con miras altas? ¿Cuándo?"[38].

En març de 1915, eixe diari publicà un article en què l'escriptor valencianista Miquel Duran i Tortajada manifestava la gran sorpresa que, en 1913, havia generat entre alguns valencianistes que una idea d'estes característiques germinara al si de la Diputació, una institució "*organizada a la española, feudo de caciques y de personajillos, con todos los vicios y todos los males de una Corporación raquítica y sumisa que* [...] *no es otra cosa que una ruinosa dependencia del Estado*". Si bé un CCV ben executat podia donar resposta a una part de les demandes del valencianisme, "*creímos que todo eso era un bello sueño, demasiado bello, demasiado noble, demasiado grande para realizarlo tal como se había concebido*"[39].

La realització d'eixe bell somni enfrontà nombrosos obstacles i entrebancs. El 8 d'abril, Duran i Tortajada exposava com havia sigut, entre bastidors, la tramitació del projecte i la decepció que produïa el seu resultat:

> *Despreciemos el detalle enojoso de la triste realidad con la cual tuvo que luchar el benemérito iniciador de tan loable idea* [Pérez Lucia]*, hasta llegar al momento en que la Diputación aprobó el proyecto: la desorientación lamentable, la insensatez, la ignorancia más depresiva, el egoísmo y la envidia, la estúpida ironía, la absoluta carencia de patriotismo, todas las pequeñas pasiones se conjuraron contra un tan magno proyecto que había de honrar a la Corporación que lo creaba, y había de dar días de gloria a Valencia, contribuyendo poderosamente al florecimiento de su lengua y literatura, y a la reconstitución de su personalidad.* [...] *las esperanzas de los que vimos en la noble proposición del Sr. Pérez Lucia el restablecimiento y organización de todo lo que se refiere a la cultura genuinament valenciana, la formación de un organismo similar al admirable 'Institut d'Estudis Catalans', han quedado defraudadas: se han confirmado los recelos que nos inspiraba el ambiente viciado y hostil a las nuevas redentoras idealidades, de nuestra Diputación provincial*[40].

D'eixa forma, malgrat l'aparent entusiasme col·lectiu que inundà València l'estiu de 1913 al caliu de la proposició de Pérez Lucia, el desenvolupament del projecte estigué envoltat de controvèrsia i discrepàncies entre els impulsors de la institució, aquells que pretenien més del CCV i aquells que aspiraven a retallar-lo o, directament, avortar-lo. L'estudi de les crítiques que es formula-

38 *Las Provincias*, núm. 17.440, 29 de juny de 1914, p. 1.

39 *Las Provincias*, núm. 15.991, 18 de març de 1915, p. 1.

40 *Las Provincias*, núm. 16.012, 8 d'abril de 1915, p. 1.

ren contra el projecte (o, millor dit, el seu desenvolupament i materialització) i les decepcions que generà el CCV excedeix, però, l'àmbit d'este treball, per la qual cosa remetem el lector o lectora a un futur treball que puguem publicar al respecte.

3. Les relacions amb la Universitat de València

Versant esta publicació sobre la història de les universitats, resulta imprescindible tractar les relacions que sorgiren, des dels seus inicis[41], entre la UV i el CCV, dues institucions públiques, radicades a la capital del Túria i que compartien la vocació i l'esperit de promoure el saber, la cultura, la ciència i, en certa manera, la valencianitat.

L'existència de relacions entre centres universitaris i centres culturals com el CCV era una condició quasi natural i inevitable del desenvolupament científic. Almenys, així ho defensava, en novembre de 1913, l'exdiputat conservador i futur ministre d'Instrucció Pública Elías Tormo Monzó, natural d'Albaida, que partia de l'exemple de l'IEC a Catalunya:

> [L'IEC], *como las instituciones similares de Madrid, creen algunos que es creación de cultura suprauniversitaria, cuando en realidad son cosas esencialmente distintas las instituciones de Enseñanza y las de Estudios de investigación.*
> *El estudio de investigación en la enseñanza ha de ofrecerse, sí, pero como ejemplo educativo, como complemento ejemplar de la doctrina, enseñando a los alumnos a investigar. Pero la investigación sistemáticamente organizada, total o completa, pide esa otra cosa: no suprauniversitaria, sino extrauniversitaria, que en Barcelona realiza —por cierto, muy acertadamente— el Centro de Estudios catalanes, atenido a estos rigurosos cánones de la labor científica moderna: rigor metódico, estudio directo de las fuentes (y nunca de segunda mano), actuación continua y especial sobre todo lo que linda con lo desconocido o inédito, y especialización constante*[42].

Des d'esta perspectiva, cadascuna de les institucions hauria d'haver-se orientat a la realització d'un propòsit essencialment diferent: la UV, a garantir la formació, l'ensenyament, la transferència de coneixement i l'assumpció dels

41 Recorde's, a este respecte, que, d'acord amb la proposició de Pérez Lucia, un dels motius per a procedir a la creació del CCV era revertir el subdesenvolupament científic i cultural valencià, derivat de l'infrafinançament estatal a centres com la biblioteca de la UV. D'esta forma, la vinculació entre les dues institucions s'estendria al mateix origen del CCV.

42 *La Época*, núm. 22.649, 15 de novembre de 1913, p. 4.

principis científics per part del seu alumnat; el CCV, a organitzar, canalitzar i promoure la investigació en si mateixa, generant resultats que aquella hauria de transmetre. Esta complementarietat quasi simbiòtica entre el que podríem definir com a *acadèmia* i com a *laboratori*, però, quedà desvirtuada en el cas valencià a causa dels pocs fruits científics que el CCV generà, almenys, durant els seus primers anys de vida.

A un article anterior al mencionat, d'octubre de 1913, Tormo Monzó celebrava la proposició de Pérez Lucia i sostenia que l'èxit de tota investigació científica moderna exigia disposar d'una bona organització (en el sentit d'una estructura jerarquitzada, basada en la divisió de treball i l'existència de sinergies entre els membres del grup) i de suficients recursos materials i econòmics. Respecte d'estos, deia: "*todo trabajo, aún el científico, si no es retribuido, no puede ser orgánico, sino que será por fuerza aislado y como esporádico*"[43]. No obstant això, l'escassedat material serà, en realitat, un dels principals obstacles que enfrontarà el CCV, a causa de l'infrafinançament a què les dues institucions que el patrocinaven, la Diputació i l'Ajuntament, el sotmeteren de forma crònica. Remetent-nos, de nou, a un futur treball en què analitzem la qüestió fil per randa, ens limitem ací a reproduir l'anàlisi feta al respecte per Francesc Pérez Moragon:

> Les institucions que l'auspiciaven —la Diputació i l'Ajuntament de València— mai no li proporcionaren els fons necessaris, i sense diners no hi ha investigació o bé, que és el que va passar, la investigació passa a dependre en exclusiva de la bona voluntat individual i, en bona part, de la fortuna de cadascú.
> Així, en haver-hi gent responsable i amb desigs de treballar, el Centre va tenir una vida relativament eficient. Els casos, però, foren excepcionals [...]. En general, i ho hem de dir, el Centre no passà de ser una tertúlia oficialitzada i protocolar d'uns quants erudits locals, totalment decimonònica i sense cap semblança amb un laboratori de treball on cadascú tingués una funció concreta i tot obeís a un programa d'investigacions preestablert i coherent[44].

Tot i que no s'assolira l'ideal de la col·laboració i complementarietat de caràcter científic que Tormo Monzó havia exposat, no pot negar-se que la UV i el CCV mantingueren importants relacions personals, institucionals i, fins i tot, acadèmiques.

43 *La Época*, núm. 22.630, 27 d'octubre de 1913, pp. 1-2.

44 Pérez Moragon, *L'Acadèmia de Cultura Valenciana*, pp. 18-19.

3.1. Les relacions personals

Pel que fa a les del primer tipus, en un context en què la formació universitària i l'accés a la cultura continuava sent un privilegi reservat a una minoria i la mobilitat geogràfica era limitada, no resulta sorprenent que el gruix dels membres del Directori procedira de les aules de la UV. Així, per exemple, que tinguem constància, dels dotze components que integraren el primer òrgan de direcció, constituït el 20 de gener de 1915, almenys huit es formaren a la universitat de la capital. Cursaren estudis en Dret el degà, Josep Martínez Aloy, i els directors Joan Pérez Lucia, Teodor Llorente Falcó, Francesc Martínez Martínez i Francisco Carreres Vallo; en Medicina, Luis Cebrián Mezquita, José Rodrigo Pertegàs i Faustí Barberà Martí[45]. A ells hauríem d'afegir nombrosos més que ingressaren a l'entitat durant els anys posteriors, com Vicente Vives Liern, que estudià Dret i ingressà com a director del CCV en 1919; José Maria Burguera Peyró (Dret, 1919); Ricardo Benavent Feliu (Dret, 1920); Eduardo López Chavarri (Dret, 1920); Manuel González Martí (Dret, 1920); Lluís Lucia Lucia (Dret, 1922); Francesc Puig Espert (Filosofia i Lletres, 1922); José Manáut Nogués (Dret, 1922); Vicente Calvo Acacio (Dret, 1922) i Salvador Carreres Zacarés (Dret i Filosofia i Lletres, 1926), entre molts altres[46]. A este respecte, tot i que el gruix dels directors assenyalats cursà estudis jurídics, bona part d'ells dedicà la seua trajectòria professional a àmbits completament diferents, com el periodisme, la història, la música o el dibuix.

Més enllà dels directors numeraris, és a dir, d'aquells que integraven el màxim òrgan de direcció i govern del CCV, l'entitat comptava amb altres categories de directors en què també tenien presència antics alumnes i, fins i tot, docents de la UV. Resultant inabastable enumerar-los tots, ens limitarem a esmentar un dels casos més paradigmàtics: el nomenament, en novembre de 1921, del llavors rector de la UV, Rafael Pastor González, com a director a *dignitate muneris*, un títol honorífic que, al llarg del temps, es concedí a personalitats del món de la política[47]. A este respecte, en gener d'eixe any,

45 Aparicio Pérez, *Real Academia de Cultura Valenciana. Anuario 2024*, pp. 53-59; Roca Traver, *Centenario de las instituciones*, pp. 224-226; "Señores Directores de número", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 1 (1928), pp. 28-29.

46 "Centro de Cultura Valenciana. Directores de número, honorarios y correspondientes. Año 1928", *ARACV*, Caixa, Real Acadèmia, Documentació des de 1913, Composició, Estatuts i Reglament.

47 *ARACV*, Actes, 12 de novembre de 1921.

Pastor González va presidir una sessió extraordinària del CCV[48] i, després de ser felicitat per l'entitat per la seua elecció, en octubre adreçava una missiva a Martínez Aloy en què li agraïa "*el recuerdo y cooperación que me ofrece para cuanto se relaciona con la cultura general*", i concloïa dient: "*no ignora lo grato que resulta verse asistido en estas loables empresas de la Enseñanza por organismos que, como el Centro de Cultura Valenciana, las atienden con especial cuidado; por ello no debe extrañarle lo justificado de mi reconocimiento personal*"[49].

Així mateix, l'ARACV conserva testimonis d'alumnes de la UV que sol·licitaren, de forma individual, el seu ingrés a l'entitat. Eixe és el cas de Manuel Marqués Segarra i Rafael Luis Gómez Carrasco, alumnes de la Facultat de Dret que el 8 de novembre de 1929, "*guiados de su entusiasmo y amor a los estudios valencianos*", adreçaren una carta al director degà del CCV (llavors, Josep Sanchis Sivera) instant la seua admissió com a "*agregados colaboradores en la sección de Lengua y Literatura valencianas*"[50]. Si bé no s'han trobat altres documents semblants als fons consultats, atesa la vinculació personal entre les dues institucions, podria no haver estat un fet aïllat.

3.2. Formes de col·laboració institucional

El primer contacte institucional del qual tenim constància es produí en juny de 1915, només cinc mesos després de la constitució del CCV. En un moment en què l'entitat encara no disposava de seu fixa, la UV va cedir-li el Paranimf perquè poguera dur-hi a terme un dels seus primers grans actes públics: "*una sesión pública con objeto de encarecer la importancia del monasterio del Puig y estudiar los medios para evitar la ruina de tan histórico edificio*", que se celebrà el divendres 18[51]. D'acord amb les cròniques, la trobada va reunir les màximes autoritats polítiques, religioses i militars de la ciutat i la província, junt amb "*múltiples personalidades* […]*, entre los que se encontraban gran parte de senadores, diputados, catedráticos y representantes de diversas Sociedades*", fins al punt que "*el amplio salón presentaba*

48 *ARACV*, Actes, 26 de gener de 1921.

49 *ARACV*, Caixa, Correspondència 1915-1966.

50 *ARACV*, Caixa, Correspondència 1925-1930.

51 *Las Provincias*, núm. 16.079, 15 de juny de 1915, p. 2; *La correspondencia de Valencia*, núm. 16.359, 2 de juny de 1915, p. 2; *Las Provincias*, núm. 16.078, 14 de juny de 1915, p. 2; *Diario de Valencia*, núm. 1.541, 17 de juny de 1915, p. 2.

el aspecto de las grandes solemnidades". L'acte, que acabà convertint-se en una exaltació del regionalisme valencià, hauria estat tot un èxit del qual "*bien pueden congratularse* [...] *sus dignísimos decano y directores que* [...] *elevaron el nombre de esta apenas nacida institución cultural*"[52].

No hauria estat el del monestir del Puig l'únic acte celebrat pel CCV al Paranimf de la UV durant les seues primeres dècades. Així, per exemple, el 9 de novembre de 1932, l'entitat cultural inaugurà el seu curs a la dita estança[53], malgrat que, des de gener de 1917, havia establert la seua seu oficial, prèvia autorització i cessió de l'espai per part de l'Ajuntament, al Saló del Consultat de la Llotja[54].

Per una altra banda, el 21 de maig de 1919, el llavors ministre d'Instrucció Pública, César Silió Cortés, promulgà un Reial Decret que tenia per finalitat modernitzar la universitat espanyola concedint-li més llibertat i autonomia. L'anomenat *Plan Silió* exigia que els centres universitaris elaboraren i remeteren a la superioritat les disposicions estatutàries amb les quals haurien de regir-se en este nou paradigma[55]. Amb esta finalitat, la UV conformà una ponència que, integrada per tres catedràtics de cadascuna de les quatre facultats, obrí un període d'informació pública, "*invitando a cuantas personas o entidades sientan interés por la Universidad*" a què donaren a conéixer el seu parer[56]. En setembre, el Directori del CCV acordà participar en el procés, autoritzant el director numerari Faustí Barberà Martí a emetre informes en nom de l'entitat[57]. No disposem, en tot cas, d'indicis que evidencien que esta intervenció del CCV a través del seu director s'arribara a produir.

3.3. La càtedra de Llengua i Literatura valenciana

La relació entre les dues entitats tingué, també, un cert component acadèmic. El 27 de juny de 1916, després que l'any anterior el CCV haguera finançat la publicació d'una gramàtica valenciana elaborada pel frare franciscà Lluís Fullana Mira, Teodor Llorente Falcó proposà al Directori que la institució impulsara la creació d'una càtedra de Llengua i Literatura valencianes. Esta

52 *La correspondencia de Valencia*, núm. 16376, 19 de juny de 1915, p.1.

53 *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.966, 30 de novembre de 1932, p. 8.

54 *ARACV*, Actes, 16 de febrer de 1917.

55 Vegeu *Gaceta de Madrid*, núm. 142, 22 de maig de 1919, pp. 624-627.

56 La *correspondencia de Valencia*, núm. 17.816, 20 de juny de 1919, p. 1.

57 *ARACV*, Actes, 12 de setembre de 1919.

hauria de quedar regida pel mencionat religiós "*con la modesta retribución que el Centro de Cultura señalará, no en atención a los méritos del regente, sino en relación con los limitados recursos del Centro*", i hauria d'impartir les seues lliçons a una de les aules de la UV[58].

La proposta de Llorente Falcó trobava, novament, el seu precedent a Catalunya. En juny de 1912, la Diputació barcelonina havia acordat la creació d'una càtedra de llengua catalana, sol·licitant al rector de la Universitat de Barcelona, Joaquim Bonet i Amigó, un local perquè s'hi establira. La petició va ser concedida

> *y desde dicho año, regentada por el ilustre filólogo don Pompeyo Fabra* [això és, Pompeu Fabra]*, Barcelona cuenta con una clase para el estudio de su lengua, a la que acuden numerosos alumnos, y de la que han salido gramáticos competentísimos que cooperan al resurgimiento y esplendor de su léxico*[59].

Tot i que a la sessió de 27 de juny Llorente Falcó havia quedat encarregat de gestionar els contactes amb Fullana Mira i el rector[60], la trobada amb este últim no es va produir fins mesos més tard. El 3 d'octubre, Martínez Aloy i Llorente Falcó s'entrevistaren amb Rafael Pastor González, entregant-li una sol·licitud escrita que deia:

> Excmo. señor:
> La literatura valenciana, muy especialmente en su forma poética, resurge de manera visible, merced al estímulo de insignes maestros y al noble ardimiento de una juventud cultísima que en su lengua materna, mejor que en otra alguna, quiere cantar grandezas de su tierra, sentimientos del hogar e impulsos del alma regional.
> Mas por una de esas lamentables anomalías, que sin razón perduran, se da el caso de que al escritor valenciano se le niega en todos los grados de su instrucción, desde las primeras letras hasta los doctorados, la enseñanza técnica de su nativo lenguaje, del que fue lenguaje oficial en este reino durante cinco siglos, y hoy es el habla familiar y común de la mayor parte de sus habitantes.
> El Centro de Cultura Valenciana que tengo el honor de presidir, se considera en el deber de remediar aquella omisión en la medida que sus recursos lo consientan, y al efecto tiene acordado abrir una cátedra de lengua valenciana a cargo del insigne gramático reverendo P. Fullana, que ha tenido la abnegación de aceptar tan grave cuanto honrosa tarea pedagógica.

58 *ARACV*, Actes, 27 de juny de 1916.
59 *Las Provincias*, núm. 16.550, 4 d'octubre de 1916, p. 1; *ADV*, Memòria. 1916, p. 71.
60 *ARACV*, Actes, 27 de juny de 1916.

> Ahora bien: este Centro carece de local adecuado para establecer la citada cátedra, y acude al patriotismo de V. E. para que, haciéndose intérprete de tan laudable aspiración, se sirva impetrar de la superioridad el competente permiso para que pueda darse la enseñanza de la lengua valenciana en una de las aulas de esa Universidad Literaria, en días y horas que sean compatibles con el buen régimen del establecimiento y horario de las respectivas Facultades[61].

La delegació del CCV obtingué l'acollida favorable del rector, que es comprometé a elevar immediatament la petició al ministre d'Instrucció Pública, Julio Burell Cuéllar, i a acompanyar-la d'un informe favorable, "*pues conceptuaba obra muy plausible y que entraba de lleno en la misión de la Universidad*"[62]. El 17 d'octubre, Martínez Aloy informava el Directori que el rector havia transmés la sol·licitud a Madrid[63]. Entre desembre i gener, per accelerar la tramitació del procediment, l'Ajuntament de València s'adheria a la proposta i enviava un nou telegrama al Ministeri. En la seua resposta, però, el ministre Burell es limità a recordar quin era el procediment a seguir i a retreure la intervenció consistorial:

> *Sobre la concesión que usted* [l'alcalde de València] *interesa no es práctica ni permite la legislación resolver por telegrama. Háganlo en forma: informe el claustro en pleno de la Universidad, se oirá el Consejo de Instrucción pública con arreglo a la ley, y después podrá acordar el ministro. La tramitación, en todo caso, corresponden al rector, porque la Universidad abarca todo un distrito, o sea, varias provincias, jurisdicción mucho más extensa que la de la alcaldía, dignamente ejercida por usted en nombre del gobierno*[64].

En fer-se ressò, *Las Provincias* retreia el to paternalista de la resposta ministerial, acusava el ministre Burell de no saber gestionar el seu departament, denunciava la desatenció amb què Madrid gestionava els centres de saber perifèrics i recordava el precedent de la càtedra de Pompeu Fabra a la Universitat de Barcelona:

> [La resposta] *es un varapalo que pone en ridículo al ministro, porque en el mes de*

61 *Las Provincias*, núm. 16.550, 4 d'octubre de 1916, p. 1; *ADV*, Memòria. 1916, pp. 71-72.

62 *Las Provincias*, núm. 16.550, 4 d'octubre de 1916, p. 1; *La correspondencia de Valencia*, núm. 16.847, 3 d'octubre de 1916, p. 1; *ADV*, Memòria. 1916, p. 72.

63 *ARACV*, Actes, 17 d'octubre de 1916.

64 *Las Provincias*, núm. 15.562, 26 de gener de 1917, p. 1.

octubre, una comisión del Centro de Cultura presentó la debida instancia al rector de la Universidad; éste la informó como le corresponde, y la remitió a Madrid, limitándose el Ayuntamiento, en su telegrama al ministro, a adherirse a la instancia del citado Centro.

Resulta, pues, que a la hora presente, es decir, después de cuatro meses de hallarse en Madrid la instancia, todavía no se ha enterado el ministro de que está aquella en su poder, lo cual constituye un caso, verdaderamente inaudito, del abandono con que los centros oficiales de Madrid se atiende a las aspiraciones de cada región.

Lo más extraordinario del caso es que en Barcelona, y sin necesidad de toda esa tramitación de que habla el ministro, ni salir del rectorado [potser, per innecessari]*, se resolvió la propuesta de la creación de una cátedra de lengua catalana, que se está explicando en la Universidad sin ningún inconveniente.*

Creemos que el Ayuntamiento no debe soportar el varapalo que tan injustamente le ha propinado el ministro, y que debe contestarle, con todo el respeto debido, que si alguien necesita en esta ocasión recibir lecciones, es el mencionado consejero de la Corona[65].

En este sentit, el 16 de febrer de 1917, "*en vista de que por el Ministerio de Instrucción Pública no se había dictado aun resolución alguna*", el Directori del CCV acordava tornar a insistir, fent noves "*gestiones particulares cerca del ministro Sr. Burell*"[66].

Finalment, amb l'informe favorable de la Facultat de Filosofia i Lletres, que aprofità per a celebrar que el CCV "*procure el mayor desarrollo de la lengua y literatura regionales, tan brillantes en otro tiempo*"[67], el 19 de desembre de 1917, el rector de la UV (desconeixem si amb el vistiplau, el rebuig o la indiferència de Madrid), "*haciendo uso de las atribuciones que las Rs. Os. de 27 de Julio de 1911 y 4 de Enero de 1912 me conceden*", signà l'ofici amb què posava a disposició de l'entitat l'aula número 7 perquè Fullana Mira, "*a la hora que tenga a bien señalar el señor Decano de la Facultad de Filosofía y Letras*", poguera impartir les seues lliçons. Pastor González tancava el seu escrit oferint, en nom propi i en el de la dita Facultat, "*la cooperación más entusiasta y decidida a los fines de cultura que ese Centro persigue*"[68].

La càtedra de Llengua i Literatura valencianes inicià la seua activitat el

65 *Las Provincias*, núm. 15.562, 26 de gener de 1917, p. 1.

66 *ARACV*, Actes, 16 de febrer de 1917.

67 *Diario de Valencia*, núm. 2.420, 20 de desembre de 1917, p. 2; *Las Provincias*, núm. 15.883, 20 de desembre de 1917, p. 2.

68 *ADV*, Memòria. 1917, p. 67.

29 de gener de 1918[69]. Tres dies abans, Llorente Falcó publicava a *Las Provincias* un article en què animava "*la juventud que anhela el renacimiento de nuestra personalidad y se enorgullece con las glorias pasadas*" a assistir a les sessions. La càtedra havia de ser "*la semilla*" que permetera, "*algún día*", reintroduir el valencià a tots els nivells del sistema educatiu, "*el lugar que por derecho le corresponde, no sólo en los primeros centros docentes de nuestro antiguo reino, sino también en las escuelas elementales*"[70]. Dins de la cosmovisió regionalista dels renaixentistes, Llorente Falcó assegurava que "*Valencia debe procurar que todas sus notas características, lejos de difuminarse, recobren su tradicional esplendor*", sent la més important de totes elles la llengua, "*que por fortuna todavía es manifestación viviente de nuestro pueblo y no debe abandonarse como cosa muerta y despreciable*". Concloïa afirmant:

> A los valencianos corresponde ahora decir si el Centro de Cultura obra o no con acierto al establecer la nueva cátedra; si secunda su labor, dando calor a la nueva enseñanza, será un estímulo y una orientación para él; si, por el contrario, dejasen morir su iniciativa, habremos de confesar que por lo que a Valencia afecta, son otros los derroteros que deben emprenderse[71].

Les classes de Fullana Mira, d'assistència gratuïta, s'impartien dos dies a la setmana (normalment, dimarts i divendres o dimarts i dissabte) en horari de vesprada a una de les aules de la Facultat de Filosofia i Lletres de la UV[72]. El

69 *ARACV*, Actes, 16 de març de 1918; *Las Provincias*, núm. 15.924, 30 de gener de 1918, p. 1.

70 *Las Provincias*, núm. 15.920, 26 de gener de 1918, p. 1. A este respecte, en agost d'eixe mateix any, l'alcalde de València, el republicà Faustí Valentín Torrejón, del PURA, presentà una proposició perquè a les escoles primàries, "*sin perjuicio de los demás estudios, se atendiese a la enseñanza de la lengua valenciana*". En justificar la seua posició, l'alcalde vinculà directament la proposta amb la càtedra de Fullana Mira: "*cuando el Gobierno central de España no halla inconveniente en instaurar una cátedra de lengua valenciana en las aulas de la Universidad de Valencia, como innegable signo de cultura, ignoro en qué puede faltar el Alcalde del pueblo valenciano abogando porque en las escuelas se dé una clase de valenciano, que es la lengua que con preferencia habla nuestro pueblo, pero sin saber leer ni escribir su propio idioma*". *La correspondencia de Valencia*, núm. 17.516, 10 d'agost de 1918, p. 2.

71 *Las Provincias*, núm. 15.920, 26 de gener de 1918, p. 1.

72 *Las Provincias*, núm. 15.920, 26 de gener de 1918, p. 1; *Las Provincias*, núm. 16.438, 9 de novembre de 1919, p. 1; *La correspondencia de Valencia*, núm. 17.931, 9 de

seu contingut, que, de vegades, es donava a conéixer als principals diaris de la ciutat, abastava des dels orígens de l'idioma i la seua evolució, fins qüestions fonètiques, ortogràfiques, morfològiques i gramaticals. També s'analitzaven les obres de grans autors clàssics com Sant Vicent Ferrer, Francesc d'Eiximenis, Ramon Llull o Ramon Muntaner[73].

Pel que fa a la quantitat d'alumnes que hi assistien, a mitjan març, és a dir, vora dos mesos després de l'inici de les classes, Teodor Llorente Falcó assegurava al Directori que "*se llevan dadas ya once sesiones con un promedio de veinte a veinte y cinco asistentes*"[74]. Durant els anys posteriors, la premsa de la ciutat destacarà que l'assistència a les classes de Fullana Mira era assídua i nombrosa. Per posar només un exemple, el 25 de gener de 1923, *Las Provincias*, després d'anunciar el contingut de la següent sessió, afirmarà: "*como se ve, no pueden ser más interesantes para los amantes de la lengua valenciana las sabias disertaciones del Padre Luis Fullana, y así no es de extrañar que cada día aumente la concurrencia a esas clases*"[75]. Temps més tard, però, el mateix Llorente Falcó, amb el pseudònim Jordi de Fenollar, matisaria les declaracions afirmant, en maig de 1930, que les classes s'havien donat "*con un contingente de alumnos, si no lo numeroso que fuese de desear, lo suficiente para despertar la afición a esta índole de estudios, poco amenos*"[76].

---

novembre de 1919, p. 3; *La correspondencia de Valencia*, núm. 18.228, 15 de novembre de 1920, p. 1.

73 Vegeu, per exemple, *Las Provincias*, núm. 15.924, 30 de gener de 1918, p. 1; *La correspondencia de Valencia*, núm. 18.540, 19 de novembre de 1921, p. 1; *Las Provincias*, núm. 16.573, 25 de gener de 1923, p. 3; *Diario de Valencia*, núm. 4.074, 6 de febrer de 1923, p. 5; *Las Provincias*, núm. 17.928, 30 de novembre de 1923, p. 2; *Diario de Valencia*, núm. 4.637, 19 de novembre de 1924, p. 1; *Las Provincias*, núm. 19.075, 29 d'abril de 1927, p. 1.

74 Amb el bon èxit de les classes de la càtedra de Fullana Mira, Llorente Falcó proposà, a la mateixa sessió, que el CCV impulsara la creació d'una nova càtedra, ara d'Arqueologia valenciana. *ARACV*, Actes, 16 de març de 1918. Si bé el Directori li encarregà practicar les gestions corresponents, no s'ha trobat més informació al respecte; no sembla que el projecte arribara a desenvolupar-se.

75 *Las Provincias*, núm. 16.573, 25 de gener de 1923, p. 3. Vegeu, també, *Las Provincias*, núm. 15.971, 17 de març de 1918, p. 2; *La correspondencia de Valencia*, núm. 18.540, 19 de novembre de 1921, p. 1; *Diario de Valencia*, núm. 4.329, 23 de novembre de 1923, p. 2; *Diario de Valencia*, núm. 4.637, 19 de novembre de 1924, p. 1; *Las Provincias*, núm. 19.075, 29 d'abril de 1927, p. 1.

76 *Las Provincias,* núm. 19.852, 21 de maig de 1930, p. 1.

En juliol de 1918, a iniciativa de la Facultat de Dret, s'iniciaren els treballs per crear, al si de la UV, un Institut d'Idiomes en què s'impartiren classes de grec, llatí, àrab, alemany, anglés, francés i italià per a alumnes i antics alumnes dels seus quatre centres[77]. Sent necessari el vistiplau del Ministeri d'Instrucció Pública, la UV adreçà a Madrid un escrit en què exposava els fonaments de la petició i les condicions que tindrien les ensenyances de la futura institució, situant ja el valencià junt amb les dites llengües clàssiques i estrangeres. L'autorització ministerial arribà el 16 d'octubre[78] i, en gener de 1919, l'Institut entrà en funcionament[79]. La institució assumí com a pròpies, "*por disposición del claustro universitario*", les lliçons de la càtedra de llengua valenciana, concedint a Fullana Mira "*las mismas prerrogativas y las mismas atenciones que a los demás profesores de las lenguas que integran este Instituto*"[80]; també "*una modesta retribución, como a las demás cátedras*"[81]. Amb una important diferència, però: mentre que l'alumnat de llengües estrangeres i clàssiques hauria d'abonar una quota anual, les classes de valencià continuarien sent gratuïtes[82].

En abril de 1919, la UV constituïa el Patronat de l'Institut d'Idiomes, amb la finalitat "*de velar por el funcionamiento del nuevo Instituto y procurar su más amplio desenvolvimiento*". Este nou organisme quedà integrat per representants de les quatre facultats i de les institucions públiques que havien de col·laborar amb l'Institut: la Diputació, l'Ajuntament de València i el CCV, que estaria representat per Teodor Llorente Falcó[83].

Malgrat això, després d'una dècada, la situació canvià radicalment en 1928. A través de Reial Decret de 17 de febrer de 1927, la dictadura de Primo de Rivera regulà, estatalment, l'estructura i funcionament de les ensenyances lingüístiques a les universitats[84], obligant l'Institut d'Idiomes de la UV

77 *Las Provincias*, núm. 16.081, 6 de juliol de 1918, p. 1.

78 *Gaceta de Madrid*, núm. 309, 5 de novembre de 1918, p. 432.

79 *La correspondencia de Valencia*, núm. 17.555, 19 de setembre de 1918, p. 1.

80 *La correspondencia de Valencia*, núm. 18228, 15 de novembre de 1920, p. 1; *La correspondencia de Valencia*, núm. 18.540, 19 de novembre de 1921, p. 1.

81 *Las Provincias*, núm. 20.592, 12 d'octubre de 1932, p. 2.

82 *Diario de Valencia*, núm. 2.804, 9 de gener de 1919, p. 2; *La correspondencia de Valencia*, núm. 17.667, 10 de gener de 1919, p. 3; *Las Provincias*, núm. 16.253, 22 de novembre de 1921, p. 4; *Diario de Valencia*, núm. 4.329, 23 de novembre de 1923, p. 2.

83 *Las Provincias*, núm. 16.289, 8 d'abril de 1919, p. 2; *La correspondencia de Valencia*, núm. 17.744, 8 d'abril de 1919, p. 1; *ARACV*, Actes, 12 de setembre de 1919.

84 Vegeu *Gaceta de Madrid*, núm. 50, 19 de febrer de 1927, pp. 1042-1044.

a adaptar la seua organització interna al nou marc. El 20 de gener de 1928, la junta de govern del Patronat, a través del director del centre, Carlos Riba García, donà a conéixer el nou pla d'estudis de l'entitat, en què desapareixien les classes de valencià[85].

Tenint en compte que la dictadura acabava de donar representació a la Real Academia Española a les llengües regionals[86] i que, suposadament, "*nunca faltó buen número de alumnos*", la premsa considerà, en un primer moment, que es tractava d'un simple error i sol·licitava a les autoritats implicades que ho esmenaren "*para que no se interrumpan esas lecciones que se venían dando y constituían un timbre de cultura y patriotismo muy dignos de elogio*"[87]. Amb el pas del temps, però, la decisió es començarà a interpretar com un atac de la dictadura contra el regionalisme valencià, emmarcat en la seua lluita contra els nacionalismes. En maig de 1930, el director numerari del CCV Francesc Martínez Martínez assegurava que la càtedra "*fue suprimida arbitrariamente por la dictadura, despidiendo al profesor como se despide a un criado*"[88]. Així ho exposava un altre director, Llorente Falcó, a *Las Provincias*:

> *Sobrevino el golpe del general Primo de Rivera. Al principio, todo iba bien. Los primeros vientos fueron favorables a las ideas regionalistas. Nosotros mirábamos aquello un poco asombrados.* [...] *Sucedió, pues, lo que necesariamente había de suceder, que ya triunfante el dictador y metido en el ambiente de Madrid, tan hostil a toda descentralización, fueron enfriándose aquellos primeros entusiasmos regionalistas,* [...] *para troncarse en sañuda persecución, persecución que llegó hasta a Valencia, a la que se le suprimió la cátedra de lengua, como si se tratase de un centro de conspiración*[89].

Per a Llorente Falcó, esta decisió havia estat una conseqüència directa de la centralització del sistema universitari espanyol, responsable de la completa desconnexió entre la UV i la societat valenciana, fins al punt que "*entristece pensar que esta misma Universidad, tan alejada de nuestra lengua, fue en*

85 *La correspondencia de Valencia*, núm. 20.466, 20 de gener de 1928, p. 6.

86 De fet, Fullana Mira seria el representant de la variant valenciana del català a la Real Academia madrilenya. *Diario de la Marina*, núm. 162, 11 de juny de 1928, p. 28; *Nuevo Día*, núm. 682, 12 de novembre de 1928, p. 3; *ADV*, Memòria. 1928, p. 87.

87 *Las Provincias*, núm. 19.207, 22 de gener de 1928, p.2.

88 *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.193, 21 de maig de 1930, p. 1.

89 *Las Provincias,* núm. 19.852, 21 de maig de 1930, p. 1.

su fundación valenciana de pura cepa"[90]. En un sentit similar, el diari *El Pueblo* deia:

> *Si en la Universidad debe conocerse cuanto afecte a nuestro arte, o a nuestra historia o a nuestro floklore, no vemos la razón que justifique la desaparición de esa cátedra* [...].
> *Claro es que este daño proviene principalmente de la dependencia de la Universidad respecto al poder central. De ese modo la Universidad no es un centro de cultura valenciana, auténticamente valenciana, sino un establecimiento que expende títulos que pueden adquirirse en cualquiera otra población. Si aspiramos a que la Universidad se rija a sí misma y establezca todas las enseñanzas que afectan a Valencia, no lo hacemos únicamente para eximirla de tutelas, sino para que cumpla la misión formativa que le incumbe. El universitario valenciano* [...] *saldrá sin duda alguna pertrechado de todos los conocimientos necesarios para el ejercicio de una profesión, pero carecerá de cultura valenciana* [...]. *La cultura valenciana se ha de adquirir fuera de la Universidad, a espaldas de la enseñanza oficial, y por los procedimientos que cada uno se habilite*[91].

Després de la supressió de la càtedra en gener de 1928, el Directori acordà iniciar les gestions necessàries perquè el rector, Joaquín Ros Gómez, i la direcció de l'Institut d'Idiomes restabliren les classes de Fullana[92]. En març, el degà del CCV, Sanchis Sivera, admetia que no s'havien pogut dur a terme per no trobar-se el rector a la ciutat i plantejà que el religiós continuara les seues lliçons a la seu del CCV[93]. Dos anys més tard, en març de 1930, aprofitant el nou temps que s'obria amb la caiguda de Primo de Rivera i la seua substitució pel general Berenguer, el CCV presentà una nova reclamació i, en maig, la UV li adreçava un ofici en què li participava "*el restablecimiento para el próximo curso de la cátedra de Lengua valenciana, accediendo a los ruegos de este Centro*"[94].

En setembre de 1930, l'Institut d'Idiomes anuncià, entre els cursos que oferia per al primer quadrimestre del curs 1930-1931, classes de llengua va-

90 *Las Provincias,* núm. 19.852, 21 de maig de 1930, p. 1.

91 *El Pueblo*, núm. 13.075, 5 de març de 1930, p. 1.

92 *ARACV*, Actes, 8 de febrer de 1928.

93 *ARACV*, Actes, 4 de març de 1928. La primera conferència d'esta nova etapa tingué lloc el 26 de març. *La correspondencia de Valencia*, núm. 20.524, 28 de març de 1928, p. 2. Al llarg de l'any, el religiós pronunciaria diverses conferències sobre gramàtica valenciana. *ADV*, Memòria. 1928, p. 88.

94 *ARACV*, Actes, 14 de maig de 1930; *Las Provincias*, núm. 19.783, 1 de març de 1930, p. 3; *El Pueblo*, núm. 13.075, 5 de març de 1930, p. 1; *ADV*, Memòria. 1930, p. 94.

lenciana[95]. En realitat, però, la càtedra suprimida per la dictadura mai es restablirà a la institució. De fet, el valencià desapareixerà, definitivament, de l'oferta del centre per al segon quadrimestre del mencionat curs i per als cursos 1931-1932 i 1932-1933[96]. Així, en setembre de 1933, el partit Acció Nacionalista Valenciana adreçarà al president del Patronat un escrit en què sol·licitarà el restabliment de "*la cátedra de Lengua valenciana que desempeñó el Padre Fullana y fue suprimida por la Dictadura*"[97]. Tampoc s'aconseguirà[98]. Potser, per manca d'alumnat, com veurem a continuació.

3.4. El programa de Doctorat i les càtedres regionals

El 19 de maig de 1928, a iniciativa del ministre d'Instrucció Pública, Eduardo Callejo de la Cuesta, es promulgà el Reial Decret-Llei de reforma dels estudis universitaris, que, entre altres mesures, atribuïa a totes les universitats la potestat de concedir el títol de doctor[99]. En confeccionar el pla d'estudis del seu nou programa de Doctorat, la Facultat de Filosofia i Lletres de la UV decidí provar d'introduir tres "*cursos regionales*": Història de l'Art valencià, Història valenciana i Literatura valenciana (no de llengua, com les de 1918-1928)[100]. Esta decisió, que valgué al centre els elogis del CCV pel "*carácter valenciano que* [...] *ha dado a los cursos de su doctorado*"[101], s'explicava, segons el degà de la Facultat, per dues raons:

---

95 *El Pueblo*, núm. 13.245, 19 de setembre de 1930, p. 7.

96 *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.394, 14 de gener de 1931, p. 1. *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.726, 9 de febrer de 1932, p. 6; *Las Provincias*, núm. 20.581, 28 de setembre de 1932.

97 *Las Provincias*, núm. 20.880, 14 de setembre de 1933, p. 3.

98 De fet, en octubre de 1932, en una entrevista oferida a Llorente Falcó, el nou director de l'Institut d'Idiomes, Luís Gonzalvo, assegurà que "*por ahora* [...] *no se reanudará dicha clase. Hemos conceptuado, después de cambiar impresiones con cuantos elementos se han brindado a darnos su consejo, que la Universidad podría prestar mejor servicio a la causa de la lengua vernácula abriendo un laboratorio donde se estudie ésta científicamente*". L'Institut, a través del seu director, renunciava a impartir classes de valencià; preferia, en canvi, crear una sort d'organisme regulador i normatiu de la llengua, com l'IEC a Catalunya. *Las Provincias*, núm. 20.592, 12 d'octubre de 1932, p. 2.

99 Vegeu *Gaceta de Madrid*, núm. 142, 21 de maig de 1928, pp. 1010-1017.

100 *ARACV*, Caixa, Correspondència 1925-1930; *Las Provincias*, núm. 19.493, 28 de novembre de 1928, p. 2.

101 *Las Provincias*, núm. 19.481, 14 de novembre de 1928, p. 4.

> 1ª que tales estudios tienen en la masa social, aun fuera del ámbito universitario un ambiente propicio, por responder a una necesidad sentimental de los valencianos, ligados más íntimamente que a los problemas de orden general a los que afectan a su terruño nativo y 2ª que para la Historia, el Arte, la Literatura y demás cuestiones regionales, poseemos aquí abundancia de elementos de estudio (Archivos, Bibliotecas, Museos, lugares y monumentos) y recursos de toda índole que faltan o escasean respecto a otras disciplinas de nuestra Facultad[102].

Per impartir-los, la Facultat comptaria tant en el seu propi professorat, "*que no han vacilado en aceptar desinteresadamente el desempeño de cátedras indotadas*", com en erudits al·liens a l'àmbit universitari[103]. La càtedra d'Història de l'Art valencià correria de càrrec de Juan de Contreras y López de Ayala, marqués de Lozoya, catedràtic d'Història Moderna a la UV[104]. Per a les altres dues, en canvi, el claustre va requerir "*la cooperación y ayuda de los centros intelectuales valencianos más caracterizados*". Així, en novembre de 1928, el degà sol·licità al CCV i a Lo Rat Penat que feren arribar a la Facultat una relació de candidats que pogueren impartir, respectivament, les lliçons d'Història i Literatura valencianes, "*a fin de que este claustro designe el Profesor*"[105]. En una entrevista oferida a *Las Provincias*, el catedràtic d'Història Moderna de la UV, Carlos Riba García, explicava el perquè de la decisió:

> [...] *creí un deber proponer a la Facultad (y fue aceptada al momento mi proposición), que para esa disciplina* [Història valenciana] *y para la 'Historia de la Literatura valenciana', que parecen requerir la plena posesión de la lengua y de la sangre del país, rindiéramos a Valencia el homenaje de hacer uso de la autorización que concede el nuevo Estatuto universitario, y llamásemos a la Facultad a personalidades valencianas que sean de reconocida competencia científica en esas materias*[106].

---

102 *ARACV*, Caixa, Correspondència 1925-1930.

103 *ARACV*, Caixa, Correspondència 1925-1930.

104 *La Publicitat*, núm. 17.057, 7 de desembre de 1928, p. 6; *Diario de la Marina*, núm. 160, 3 de juliol de 1934, p.9. En 1924, el marqués havia estat nomenat director honorari del CCV. "Centro de Cultura Valenciana. Directores de número, honorarios y correspondientes. Año 1928", *ARACV*, Caixa, Real Acadèmia, Documentació des de 1913, Composició, Estatuts i Reglament.

105 *ARACV*, Caixa, Correspondència 1925-1930; *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.318, 14 d'octubre de 1930, p. 3.

106 *Las Provincias*, núm. 19.464, 25 d'octubre de 1928, p. 4.

Responent a eixe *homenatge*, Lo Rat Penat proposà que, com la recentment suprimida càtedra de l'Institut d'Idiomes, la càtedra de Literatura valenciana quedara regida per Fullana Mira[107]. El CCV, per la seua part, acordà una terna conformada per Sanchis Sivera, Luis Cebrián Mezquita i José Rodrigo Pertegàs[108]. Huit dies més tard, el 20 de novembre de 1928, el claustre es reunia i triava, per unanimitat, Sanchis Sivera com a professor, el "*primero que figura en la relación que V.I. se ha dignado remitir a este Decanato*"[109].

El dia 28, *Las Provincias* assegurava que les càtedres d'Història de l'Art i Història ja havien començat a impartir les seus lliçons. "*La primera de ellas es alterna, y la segunda semanal, habiéndose matriculado varios alumnos*". La de Fullana Mira, en canvi, encara no s'havia inaugurat. D'esta forma animava el diari que l'alumnat assistira a les sessions de les tres càtedres:

> *Debemos consignar que todos los buenos valencianos han de estar interesados en que la iniciativa de la Facultad* [...] *tenga un éxito completo, pues de lo contrario se daría en Madrid la sensación de que aquí nos importan poco esos estudios valencianos y de que cuando se clama en favor de ellos, se hace sólo por el prurito de vocear.* [...] *No se olvide que lo que ahora se ha hecho tiene carácter de ensayo, y que de la acogida que merezca por parte de nuestra juventud estudiosa, ese ensayo podía trocarse en obra definitiva, muy beneficiosa para la cultura valenciana y muy honrosa también para la intelectualidad de esta región.*
>
> *Si ahora se desamparan dichas cátedras, no habrá derecho para que esa juventud valencianista que con tanta ansiedad pide reformas para la espiritualidad de nuestro pueblo, pueda algún día quejarse del desamparo en que le tienen los Poderes públicos*[110].

Tot i que el diari *La Publicitat* assegurà que també s'havien matriculat alguns estudiants a la nova càtedra de Literatura valenciana[111], en realitat, els cursos de Fullana Mira mai s'arribaran a reprendre o, en cas de fer-ho, no tindran un gran recorregut. Esta vegada, el motiu ja no serà l'oposició de la dictadura, sinó la falta d'alumnes que mostraren interés per les lliçons. Així ho exposava, en octubre de 1930, el claustre de la Facultat de Filosofia i Lletres en un article en què es defensava de les acusacions públiques vessades per Teodor Llorente Olivares contra el centre[112]:

107 *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.318, 14 d'octubre de 1930, p. 3.

108 *ARACV*, Actes, 12 de novembre de 1928.

109 *ARACV*, Caixa, Correspondència 1925-1930.

110 *Las Provincias*, núm. 19.493, 28 de novembre de 1928, p. 2.

111 *La Publicitat*, núm. 17.057, 7 de desembre de 1928, p. 6.

112 Vegeu "Continúa Valencia ausente de nuestra Universidad", *Las Provincias*, núm. 19.972, 9 d'octubre de 1930.

> [...] *no fue culpa nuestra el que nuestros 'amadores de las glorias valencianas' (que, según los propagandistas, son legión) brillaran entonces por su ausencia, aunque aquellas cátedras estaban abiertas no sólo a los escolares de nuestra Facultad, sino a todo el mundo, y se diera el lamentable caso de no poder dar el Padre Fullana su clase por falta de alumnos matriculados. La ausencia fue, no parcial, sino absoluta, en el curso de 1929-30, y prosigue en el curso actual, de exaltación valencianista. Así, la cátedra de Lengua Valenciana, establecida en nuestra Universidad, no podrá funcionar por no haber una sola matrícula, aunque se anunció en la prensa el pasado septiembre, con 20 días de plazo, mientras que las cátedras de lenguas extranjeras cuentan con numerosos alumnos*[113].

Tenint en compte que resulta poc probable que en només dos anys poguera desaparéixer per complet la inquietud valencianista entre l'alumnat, l'absència total d'alumnes a partir de 1929 ens porta a qüestionar, novament, que les classes que Fullana Mira impartí entre 1918 i 1928 foren tan concorregudes com el CCV i els periòdics vinculats als seus directors tractaren de fer veure, o bé a entendre que el seu auditori va decréixer amb el pas dels anys. Un possible fracàs que, com s'ha vist, el mateix Teodor Llorente Falcó va haver d'acabar assumint en maig de 1930.

Així mateix, no disposem de més informació sobre la càtedra d'Història valenciana que, per intermediació del CCV, Sanchis Sivera hauria impartit dins del programa de Doctorat de la Facultat de Filosofia i Lletres.

4. Conclusions

La Renaixença valenciana va ser un moviment cultural i literari que, més enllà de la seua vinculació amb la catalana, quedà molt lluny d'assolir els seus resultats en matèria de recuperació i empoderament de la identitat, persona-

113 *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.318, 14 d'octubre de 1930, p. 3. Esta comparació, però, resulta tramposa si considerem que, a l'empara de l'article 13 del Reial Decret de 25 de setembre de 1930,"*todos los estudiantes* [de llicenciatura] *estarán obligados a conocer dos idiomas modernos: uno germánico (alemán o inglés) y otro neolatino (francés o italiano) por lo menos, y con la extensión necesaria para traducir con toda facilidad, a libro abierto, un texto referente a las materias propias de su Facultad*". *Gaceta de Madrid*, núm. 272, 29 de setembre de 1930, pp. 1825-1831. D'eixa forma, la UV exigirá a l'alumnat "*tener aprobado uno de estos idiomas, para poder pasar al tercer curso de la carrera, y los dos para pasar al quinto curso de la misma*". L'assistència a estes classes no seria, per tant, tan espontània com la Facultat pretenia fer veure. *La correspondencia de Valencia*, núm. 21.310, 4 d'octubre de 1930, p. 1.

litat i cultura autòctones. Els nostres renaixentistes no volgueren, no saberen o no pogueren construir un projecte nacional propi que, allunyant-se del relat nacionalista espanyol, revertira, eficaçment, segles d'assimilació castellana. Tot i que d'una forma molt modesta i discreta, però, el moviment nostrat sí que va aconseguir fer passes endavant a l'hora de reintroduir allò nostre en els cercles culturals de València. El CCV nasqué amb eixa voluntat: institucionalitzar eixos fruits a través d'un organisme que organitzara els nostres erudits, els oferira un nou fòrum de discussió i trobada, posara a la seua disposició nous recursos i dinamitzara la seua tasca.

Com vam dir, la història del CCV li la deguem a dos renaixentistes que, tot i la seua formació jurídica (a la UV), dedicaren bona part de la seua vida a satisfer els seus interessos intel·lectuals, culturals i polítics: Joan Pérez Lucia i Josep Martínez Aloy. A través de la Diputació, ambdós, amb el concurs d'altres integrants dels cercles renaixentistes de la ciutat, tractaren de replicar i reproduir a València una entitat, l'IEC, que s'havia convertit en l'avantguarda de la regeneració cultural catalana. Pérez Lucia, de fet, mai amagarà la seua admiració per la institució impulsada per Prat de la Riba i, com evidencien els seus viatges a la ciutat comtal i els seus contactes amb els líders de la Lliga, sempre la conceptualitzarà com el seu gran model a seguir. Eixe paral·lelisme que el mateix iniciador del projecte tractà de construir per legitimar la seua obra acabà sent una font de decepcions i desil·lusions per aquells que confiaren s'aconseguiria una reproducció exacta. Res més lluny de la realitat.

Malgrat l'entusiasme que generà dins i fora de les fronteres valencianes, la proposició que Pérez Lucia presentà el 9 de juliol de 1913 a la Diputació només obrí pas a una travessia lenta i costosa, al llarg de la qual els impulsors del CCV hagueren de fer front a obstacles, crítiques i recels. Si bé no els hem analitzat a este treball (novament, ens reservem poder-ho fer en un futur), els entrebancs que es van haver de superar (vinculats, entre altres, a l'escassedat econòmica) enfosquiren el resultat i feren del CCV un organisme ineficaç en la realització dels seus propòsits originaris, actuant més com un club, societat o tertúlia elitista que reunia a la intel·lectualitat del Cap i Casal, que com a autèntic motor del desenvolupament cultural i científic de la regió a la qual pretenia servir.

Les relacions entre el CCV i el que havia estat el gran centre cultural de València durant els quatre segles anteriors, la UV, per tant, mai no van poder assolir l'ideal de complementarietat defensat per Elías Tormo Monzó. No vol

dir això, però, que no s'establiren vincles entre les dues entitats, sinó que estos foren, almenys durant el període històric analitzat, reduïts, esporàdics o bé exclusivament de caràcter personal, és a dir, basades en la simple compartició de rostres.

Pel que fa a esta última qüestió, com hem vist, que la cultura, la intel·lectualitat i l'educació universitària estigueren restringides a una mateixa minoria, d'una banda, i que la mobilitat geogràfica no estiguera tan desenvolupada com en l'actualitat, de l'altra, va produir que el gruix dels integrants del CCV procediren, necessàriament, de les aules de la UV. Servisca de prova que, dels dotze membres que integraren el primer Directori de l'entitat, almenys huit d'ells hagueren estudiat a l'estudi general valencià. A este respecte, sorprén que, en comptes de la Facultat de Filosofia i Lletres, on es cursaven títols vinculats directament a la literatura, la història i les humanitats, siga la Facultat de Dret la que té una major presència als anuaris del CCV. Malgrat la seua formació, però, bona part dels directors que procediren d'este centre tingueren un escàs recorregut al món jurídic, dedicant-se a àmbits professionals diferents.

Tot i que s'han assenyalat alguns exemples anecdòtics de col·laboració institucional, com la cessió de l'ús del Paranimf de la UV al CCV perquè hi poguera desenvolupar algunes de les seues activitats, el vincle més important entre les dues institucions va ser, possiblement, la càtedra de Llengua i Literatura que Fullana Mira impartí entre 1918 i 1928. Remetent el lector o lectora a l'anàlisi feta, prèviament, respecte de l'obstaculitzada tramitació del projecte, només assenyalarem que, si bé en un primer moment la UV es limità a proporcionar al CCV un espai perquè hi poguera desenvolupar un curs que li era propi, arran de la creació de l'Institut d'Idiomes en 1919, no només la càtedra serà assumida per la UV, sinó que el CCV entrarà a formar part del Patronat que havia de dirigir la nova institució.

Desconeixem si la supressió de la càtedra de Fullana Mira en 1928 es va deure a un atac deliberat i directe de la dictadura contra el regionalisme valencià, com la premsa de la capital interpretà uns anys més tard, o si bé simplement la decisió de l'Institut i el canvi de discurs de Primo de Rivera respecte de la diversitat regional espanyola coincidiren en el temps. En tot cas, entre 1928 i 1931, més enllà dels intents del CCV perquè es restabliren les esmentades lliçons, només hem trobat, de significatiu, que la Facultat de Filosofia i Lletres s'adreçara a l'entitat cultural per sol·licitar-li una relació de candidats que pogueren assumir la docència de la càtedra d'Història valenciana, un dels cursos del seu nou programa de Doctorat.

Malgrat no saber tampoc el motiu que portà Llorente Falcó a emprendre un atac públic i directe contra l'esmentada facultat, acusant-la pràcticament d'antivalenciana després que el CCV l'haguera felicitada dos anys abans per donar un caràcter valencià als seus estudis, la resposta d'este centre universitari ens permet qüestionar que, realment, la càtedra de Llengua i Literatura valencianes que el CCV patrocinà, en 1918, a la UV tinguera tant d'èxit com es tractà de fer creure.

En qualsevol cas, si bé no va poder o no va saber satisfer totes les esperances que s'hi dipositaren, el CCV es va convertir en una de les primeres institucions que, després de segles de proscripció, pèrdua de consciència col·lectiva i assimilació cultural, intentà revertir l'escenari existent a València. Segurament, no va aconseguir mai ser tan determinant com Pérez Lucia i Martínez Aloy pensaren, però, tenint en compte l'advers context al qual va sorgir, que poguera tan sols emprendre el seu camí i mantindre's a través del temps és un fet que s'ha de reconéixer als seus impulsors i continuadors.

Fonts i bibliografia

Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València (ADV)
Arxiu de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana (ARACV)
Catalunya: revista setmanal
Diario de la Marina
Diario de Valencia
El Debate
El Diluvio
El Luchador
El Pueblo
Gaceta de Madrid
Ilustració Catalana
La correspondencia de España
La correspondencia de Valencia
La Cruz
La Época
La Publicitat
Las Provincias
La Veu de Catalunya
Nuevo Día
Aparicio Pérez, José, *Real Academia de Cultura Valenciana. Anuario 2024*, València, Real Acadèmia de Cultura Valenciana, 2024.

Archilés, Ferran, "La Renaixença al País Valencià i la construcció de la identitat regional", *Anuari Verdaguer*, 15 (2007), pp. 483-519.

Baydal Sala, Vicent, "Blasco Ibáñez i la identitat col·lectiva valenciana: una relació en qüestionament", *Prometeo: revista de la Casa-Museo Blasco Ibáñez*, 1 (2018), pp. 167-186.

Blasco, Ricard, "Llengua i pàtria al País Valencià durant la Renaixença", *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 4 (1988), pp. 43-67.

Fuster, Joan, *Nosaltres, els valencians*, Barcelona, Edicions 62, 1996.

Martínez-Aloy Torrella, Carmen, "Conmemorando el cincuentenario del Centro de Cultura Valenciana", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 50 (1965), pp. 135-146.

Molada Gómez, Ángela, "L'estil llorentí (1902-1935)", en Federico Martínez Roda, *Historia de Lo Rat Penat*, València, Lo Rat Penat, 2000, pp. 121-206.

Pérez Moragon, Francesc, *L'Acadèmia de Cultura Valenciana. Història d'una aberració*, València, Quaderns 3i4, 1982.

Roca Ricart, Rafael, *El valencianisme de la Renaixen*ça, Alzira, Bromera, 2011.

Roca Traver, Francisco A, *La Real Academia de Cultura Valenciana*, València, Consell Valencià de Cultura, 1996.

Roca Traver, Francisco, "Centenario de las instituciones: el Centro de Cultura Valenciana y la Sociedad Castellonense de Cultura", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 90 (2015), pp. 213-244.

Simbor Roig, Vicent, "La Renaixença al País Valencià", *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 4 (1988), pp. 9-41.